

Федорко М.С.

*старший викладач кафедри цивільно-
правових дисциплін ЕПФ Одеського
національного університету імені І. І.
Мечникова, член громадської організації
«Союз юристів Одеської області»*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ КОРПОРАТИВНОГО ДОГОВОРУ: ОКРЕМІ ЗАУВАЖЕННЯ

Реформаторські ідеї в галузі корпоративного права поступово втілюються в законодавство України: як шляхом трансформації вже наявних інститутів, так і за допомогою введення нових правових конструкцій, зокрема – корпоративного договору.

До 2018 року єдиною можливістю врегулювати корпоративні відносини в товаристві, окрім статуту, був договір між акціонерами, передбачений нормою ст. 26-1 Закону України “Про акціонерні товариства” [1, ст.26-1].

Починаючи з 2016 року Верховною Радою України було здійснено кілька спроб закріплення у законодавстві України категорії “корпоративний договір”. З прийняттям Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів” № 1984-VIII від 23.03.2017 р. [2] було внесено зміни до Закону України “Про господарські товариства” та доповнено його статтею 51-1 “Договір на реалізацію прав учасників (засновників) товариства з обмеженою відповідальністю”, згідно з якою “договором про реалізацію прав учасників (засновників) товариства з обмеженою відповідальністю визнається договір про особливості реалізації прав учасників (засновників) товариства з обмеженою відповідальністю” [3, с. 51-1]. Проте, зазначений закон, після прийняття 06.02.2018 р. спеціального закону “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю”, у частині, що регулює правовий статус товариств з обмеженою відповідальністю, втратив чинність. Згідно зі ст. 7 Закону України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю”

корпоративний договір – це “договір, за яким учасники товариства зобов’язуються реалізувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації” [4, ст. 7].

Щодо сфери застосування конструкцій корпоративного договору та договору між акціонерами, логічним є припущення, що корпоративний договір може укладатися в межах товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, а договір між акціонерами – в межах врегулювання корпоративних відносин в акціонерних товариствах.

Аналіз ст. 7 Закону України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю” та ст. 26-1 Закону України “Про акціонерні товариства” дозволяє дійти висновку про схожість предмета зазначених договорів, а саме – узгоджених дій учасників (акціонерів) товариства щодо реалізації ними корпоративних прав. Але, не дивлячись на подібність правової природи зазначених договорів, вони мають істотні відмінності, які виявляються на всіх стадіях договірної зобов’язання, що дозволяє говорити про їх самостійність.

З огляду на зазначене, Комітет Асоціації правників України з корпоративного права та фондового ринку прийняв Резолюцію, якою пропонувалося закріпити на рівні Цивільного кодексу України норми про корпоративний договір та доповнити зазначений кодекс статтею 117-1, згідно з якою “учасники (засновники) товариства з обмеженою відповідальністю або акціонери акціонерного товариства мають право укласти між собою договір про здійснення своїх корпоративних прав (корпоративний договір), відповідно до якого вони зобов’язуються реалізувати ці права певним чином або утриматися (відмовитися) від їх реалізації, в тому числі голосувати певним чином на загальних зборах учасників (акціонерів) товариства, узгоджено вчиняти інші дії, пов’язані з управлінням товариством, придбавати або відчужувати частки в його статутному капіталі (акції) за певною ціною або за умови настання певних обставин, або утримуватися від відчуження часток (акцій) до настання певних обставин [5].

Вважаємо, що закріплення у Цивільному кодексі України корпоративного договору, як узагальнювальної правової конструкції, поряд із закріпленням норм про окремі договори між учасниками

(акціонерами) на рівні спеціальних законів, забезпечить логічну завершеність зазначеної конструкції та цілісність системи цивільного законодавства. На жаль, запропоновані зміни до Цивільного кодексу України, в частині закріплення конструкції корпоративного договору, до цього часу так і не були внесені.

Загалом інститут корпоративного договору може бути досить дієвим інструментом вирішення внутрішніх конфліктів при здійсненні управління підприємством, і його закріплення у вітчизняному законодавстві є позитивним кроком. Між тим, досліджуваний інститут залишає місце для дискусій, зокрема щодо правових наслідків порушення корпоративного договору одним із учасників.

Не дивлячись на те, що корпоративний договір створює різні за своєю природою відносини (як зобов'язальні, так і корпоративні), він має зобов'язальну сутність, тому у разі його порушення можуть застосовуватися заходи цивільно-правової відповідальності за невиконання або неналежне виконання зобов'язань.

Частина 7 ст. 26-1 Закону України «Про акціонерні товариства» деталізує форми цивільно-правової відповідальності за невиконання або неналежне виконання договору між акціонерами та закріплює: відшкодування збитків, стягнення неустойки; виплату компенсації та інші заходи відповідальності, до яких у юридичній літературі відносять відшкодування моральної шкоди у разі порушення корпоративного правочину, яким було закріплено право сторони на одержання компенсації за немайнові втрати [7, с. 158].

Оскільки відшкодування збитків є заходом цивільно-правової відповідальності, його застосування можливе за наявності умов відповідальності, передбачених законом, до яких відносяться: неправомірність поведінки боржника; наявність збитків; причинний зв'язок між протиправною поведінкою боржника та збитками; вина боржника, за винятком випадків, коли в силу прямої вказівки закону обов'язок відшкодування завданої шкоди покладається на відповідальну особу незалежно від вини [8, с. 112].

Специфіка предмету корпоративних договорів, немайновий характер зобов'язання, зумовленого зазначеним договором, є тими чинниками, які практично унеможливають оцінку наслідків такого порушення у грошовій формі. Так, при порушенні до-

мовленості голосувати у визначений корпоративним договором спосіб, доказати як самі збитки, так і обґрунтувати їх розмір виявляється практично неможливим.

Щодо причинно-наслідкового зв'язку, М.С. Варюшин справедливо зазначає, що у разі порушення корпоративного договору “збитки мають непрямий характер, оскільки причинність таких збитків виражена або слабким чином або є випадковою” [6, с. 34]. Отже, реалізація такого заходу відповідальності, як відшкодування збитків, у корпоративному договорі є неефективною. Не виключаємо, що згодом будуть запроваджені критерії визначення розміру збитків у разі порушення корпоративного договору.

З огляду на зазначене заслуговує на увагу специфічний захід, передбачений нормою ч. 7 ст. 26-1 Закону України “Про акціонерні товариства”, – виплата компенсації (фіксованої грошової суми або суми, що підлягає визначенню в порядку, передбаченому договором між акціонерами). Отже, компенсація є самостійним заходом відповідальності, яка є відмінною від збитків та неустойки. У порівнянні зі збитками, така компенсація має перевагу, адже, як вбачається із ч. 7 ст. 26-1 зазначеного закону, особа, чії права порушено, обмежується лише доказуванням факту порушення, при цьому доводити та обґрунтовувати розмір компенсації не потрібно. На сьогодні практика застосування механізму відшкодування компенсації відсутня, тому лише згодом можна аналізувати підходи, які мають застосовуватися до неї.

1. *Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17> (дата звернення: 06.09.2019).*
2. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів: Закон України від 23.03.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1984-19#n18> (дата звернення: 06.09.2019).*
3. *Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12> (дата звернення: 06.09.2019).*
4. *Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19> (дата звернення: 06.09.2019).*
5. *Резолюція Асоціації правників України щодо внесення змін до законодавства України щодо акціонерних договорів та договорів про реалізацію прав учасників ТОВ. URL: [https://uba.ua/documents/doc/UBA_-_Resolution_on_SHA_-_UKR_\(RDL\).pdf](https://uba.ua/documents/doc/UBA_-_Resolution_on_SHA_-_UKR_(RDL).pdf) (дата звернення: 06.09.2019).*

6. Варюшин М.С. Основные способы защиты, применяемые при нарушении условий корпоративного договора // Законодательство и экономика. М. : МГЮА, 2013. № 7. С. 32-35.
7. Примак В.Д. Допустимість відшкодування моральної шкоди, завданої у зв'язку з вчиненням або порушенням корпоративного правочину // Корпоративні правочини: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (27–28 вересня 2013 року). Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2013. С. 154–158.
8. Федорко М.С. Окремі аспекти реалізації права на відшкодування збитків за порушення договірних зобов'язань // Матеріали 70-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова, присвяченої 150-й річниці Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (25-27 листоп.2015 р., м. Одеса) /МОН України: Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова; екон.-прав. ф-т; відп. ред. О.О. Нігрєєва. Одеса: Астропринт, 2015. С. 112-115.